

М. М. СКИБА
РОЗМОВНІ МЕТАФОРИ В ГАЗЕТНОМУ ТЕКСТІ

У поширенні норм сучасної української літературної мови важливу роль відіграє газета як один із найавторитетніших і найдоступніших (поряд з радіо і телебаченням) зразків літературного мовлення. Саме тому пред'являються надзвичайно високі вимоги до нормативності газетної мови.

У зв'язку з цим цікаво простежити, як у мові газети використовуються лексичні метафори. Переважну їх більшість становлять загальнономвні (*висока честь, гостра необхідність, мережа доріг, ліс рук, загорітися бажанням*) і так звані стандартні газетні метафори (*чорне золото, біле золото, джерело оптимізму, раунд переговорів, штурмувати рекорди* та ін.).

Оригінальні метафори порівняно рідко з'являються на газетних сторінках, і це дає привід окремим авторам робити висновок про експресивну і образну невиразність газетної мови. Висновок такий щонайменше поспішний. У ньому не враховується, що кожен стиль має свої специфічні закони, свою культуру мови.

Звичайно, культура будь-якого функціонального різновиду національної мови спирається на загальнолітературну норму, але не вичерпується нею. Адже метафоричний оказіоналізм — завжди порушення норми, руйнування усталених, традиційних поєднань слів. Образно кажучи, культура мовлення — це суворе дотримання норми і свідоме порушення її. Різні співвідношення між цими взаємовиключаючими і взаємодоповнюючими водночас сторонами одного явища і визначає специфіку вживання слів з переносним значенням у різних стилях. Газетний стиль значно більше, ніж художній, орієнтується на норму, традицію, що обумовлено тенденцією до високої нормативності мови. Красномовний у цьому плані приклад — творчість Я. Галана. Щедрий і винахідливий на метафору в памфлетах і літературних фейлетонах, у газетних репортажах він використовує практично тільки традиційні загальнономвні переноси. Але, як справедливо зауважує Р. О. Будагов, «чим більш «жорстокою» стає лінгвістична норма, тим більше виявляється дія контрнорми... Тенденція до уніфікації літературної мови співіснує з тенденцією до її різноманітності, до її експресивності» (Филологія и культура. — М., 1980, с. 60). Газета постійно шукає нові засоби посилення виразності. Останнім часом на газетних сторінках все частіше з'являються метафори розмовного стилю: «У «Сокола» ж ланки *«перекроюються»* щосезону» (Сільські вісті); «*Нашкребли* пару фехтувальників, кілька спортивних адміністраторів і одного газетного кіоскера» (Молодь України); «Аутсайдери чемпіонату довели, що не втратили надій на збереження *«прописки»* у вищій лізі» (Рад. Україна); «Довелося цей час *«вбити»* на зупинці «Колос» (Прапор юності); «Цілий тиждень *«вешталися»* в морі хлопчики з флотилії Чорноморського пароплавства. Це був їх перший похід, перша практична робота» (Робітничка газета).

Яким повинне бути наше ставлення до розмовних метафор в газетному тексті? Те, що це порушення норм слововжитку в данному стилі, визнають і самі газетярі, вибачливо беручи їх у лапки. Але таке цитування не порушує загальнономвної норми, адже розподіл слів за функціональними стилями — явище значною мірою умовне і не настільки суворе, що не може бути порушеним. Існують й інші причини, які сприяють вживанню розмовних елементів у мові преси (Мовознавство, 1977, № 5, с. 35-36), але основна з них — прагнення журналістів посилити виразність, інтенсивність висловлення. Результатом вживання розмовних метафор є емоційне або логічне посилення змісту, яке частіше за все буває образним. Щоб переконатися в цьому, зіставимо наведені метафори з нейтральними нормативними засобами: *перекроюються* «заново комплектуються», *нашкребли* «з труднощами назбирали», *прописка* «місце» і т. д.

Проте великий експресивний потенціал запозичених газетою розмовних метафор може залишитися невикористаним. Це відбувається, якщо автор порушує таку вимогу норми, як необхідність дотримуватися, — коли немає спеціальної настанови на досягнення комічного

ефекту, точності передачі мовлення персонажа тощо — стилістичної цілісності фрази. Так, у реченні «У ювілейному році Михайло ранньою весною після трудової зміни в шахті приходив на радгоспний двір, щоб *«підлікувати»* свого «старенького» СК-4» (Рад. Донеччина) перша частина витримана в піднесеному тоні, а друга — в поблажливо-фамільярному. Стилiстичний дисонанс, не дозволяє цілком реалізуватися закладеним у метафорі виражальним можливостям.

Для того щоб метафора (і традиційна й оригінальна) успішно виконувала своє стилістично-сміслові завдання, її значення не повинне вступати в конфлікт з іншими (прямими і переносними) значеннями слова. Тобто контекст має реалізувати саме це і тільки це значення. Порушення даної вимоги призводить часом не до посилення експресивності, а до зменшення, навіть до заперечення її.

Так, автор фейлетону «Денатуратний Джо» (Прапор юності), пам'ятаючи, що в розмовному мовленні слово *прикривати* має значення «заборонити, відмінити» (очевидно, внаслідок стягнення фразеологізму *прикривати лавочку*), забув про наявність у нього нормативного переносного значення «приховувати що-небудь чимсь, маскувати суть чого-небудь». А оскільки в контексті, що дозволяє різночитання, в першу чергу реалізується нормативне значення, виникла небажана двозначність: «Ми розповіли цю історію з єдиною метою: пора *прикрити* «ліві» апетити таких ось денатуратних Джо на підсобних підприємствах колгоспів». Звичайно ж, не для того, щоб приховати, замаскувати темні справи ділків, писався фейлетон...

Якщо контекст може повернути метафоризованому слову пряме значення, краще відмовитися від вживання метафори, тому що вона ускладнить сприйняття слова і навіть викривить зміст повідомлення.

Так, у прикладі: «*На нову орбіту вивело* льотчика-космонавта Олексія Леонова захоплення мистецтвом» (Сільські вісті) — логічно припустити, що завдяки захопленню мистецтвом космонавт відправився в черговий політ. В інформації ж йдеться про персональну виставку картин О. Леонова. «Монтажники — *на висоті*» (Спорт, газета) — в матеріалі під таким заголовком говориться не про монтаж висотної споруди, а про те, що будівельники задовольняють ті високі вимоги, що ставляться перед ними.

Неуважність до значення слова часом призводить і до більш прикрих непорозумінь. Так, в одній районній газеті нарис було озаглавлено «Світло твоєї душі», а починався він реченням «Світло падало збоку, поблискуючи в русьвому волоссі, виділяючи високий лоб, прямий ніс, округлі плечі».

Метафора — могутня зброя в стилістичному арсеналі сучасної преси. Але, як і всякою зброєю, нею слід користуватися обережно і вдумливо, постійно пам'ятаючи про додержання літературної норми. Порушення норм повинне бути крайнім і обов'язково виправданим засобом створення експресії.